

Esas kabul edilen bu çerçevenin yanı sıra gazel söylemede bazı farklı uygulamalar da yapılabilir. Meselâ saz bazan sadece giriş yaparak, iki ve dördüncü mısra sonunda taksim edebilir. Ayrıca gazel eğer üç beyit halinde okunacaksa bu durumda beşinci mısra ikinci meyan durumunda olacağından bu mısraın başında saz yeni bir meyan açabildiği gibi beş ve altıncı mısralar arasında da taksim edebilir. Yahut gazelhan ikinci mısradan sonra meyanları istediği şekilde düzenleyebilir veya mısraları ikişer defa okuyabilir. Diğer taraftan gazel sadece bir beyit halinde de okunabilir. Özellikle bir şarkının meyanında okunan gazellerde beyit icrası tercih edilir. Bu şekilde okunan gazellerde sazlar icra esnasında şarkının usulünde hafifçe tempo tutar.

Gazel okuma işi üstün bir kabiliyet ister. Bu sebeple gazelhanlar ses sanatçıları içinde ayrı bir zümreyi teşkil eder. Bir gazelhanın özel kabiliyet ve güzel ses yanında teknik olarak çok iyi derecede makam bilgisi, geçki tekniği ve edebî bilgiyle prozodî, vezin, vurgu ve söz durakları gibi söz sanatlarına da vâkıf olması gerekir. Geçmiş devirlerde bu vasıflarıyla ün yapmış, çoğu hâfız veya müezzin olan gazelhanlardan bazıları şunlardır: Hâfız Şaşı Osman, Hâfız Sâmî, Hâfız Yaşar, Hâfız Kemal, Hânende Nedim Bey, Hâfız Burhan, Bahriyeli Şihâb. Sultan II. Mahmud'un da iyi bir gazelhan olduğu kaynaklarda belirtilmektedir. Son dönemde ise Münir Nurettin Selçuk yeni gazel üslûbu ile ayrıca dikkati çekmiştir.

Gazel her ne kadar besteli bir form değilse de son devirlerde gazel besteleyen birkaç bestekâr çıkmıştır. Bunların başında, sadece Fuzûlî'nin on yedi gazelini bu formda besteleyen Hüseyin Sadeddin Arel gelmektedir (Öztuna, II, 550-551). Ancak bu besteli gazeller hiçbir şekilde rağbet görmemiştir. Bununla birlikte bir iki şarkının meyanında çok tutulmuş ve sevilmiş kısa gazeller halen okunmaya devam edilmektedir. Bunlar arasında en yaygın olanlarından biri, Hacı Ârif Bey'in, "Bakmıyor çeşm-i siyâh feryâda" mısraı ile başlayan nihâvend şarkısının meyanında okunan gazel, diğeri ise Münir Nurettin Selçuk'un yine aynı makamda kısaca "Kalamış" başlığıyla bilinen şarkısının meyanında kendisi tarafından icra edilen gazeldir.

Türk söz müzikisinin önde gelen bir formu olan ve geçmiş devirlerde yüksek

müzikaliteye sahip gerçek sanatçılarınca okunan gazelin, zaman zaman birtakım piyasa şarkıcılarının elinde seviyesiz bir şekilde icra edildiği de burada bilhassa zikredilmelidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Pakalın, I, 654; Vural Sözer, *Müzik ve Müzisyenler Ansiklopedisi*, İstanbul 1964, s. 149-150; Öztuna, *BTMA*, I, 299-300; II, 550-551.

İSMAİL HAKKI ÖZKAN

GAZİ

(غازى)

Din uğrunda savaşanlar için özellikle Türkler tarafından mücahid karşılığında kullanılan bir sıfat ve unvan.

Gazi kelimesi (çoğulu *guzât, guzzâ, guziy*), sözlükte "hücum etmek, savaşmak, yağmalamak; din uğrunda cihad etmek" mânasına gelen *gazânın* (*gazve*) ism-i fâili olup savaşta başarı kazanan kumandanlara, hatta hükümdarlara şeref unvanı olarak verilmiştir. Gazi kelimesi Kur'an-ı Kerim'de bir yerde çoğul olarak yer almakta (Âl-i İmrân 3/156), başka bir yerde de ima yoluyla şehitlikle birlikte zikredilerek övülmektedir (et-Tevbe 9/52). Ancak Kur'an'da bu anlamda daha çok *mücâhid* kelimesi geçmektedir. Hadislerde ise gazinin ve çoğulu *guzâtın* sıkça kullanıldığı görülmektedir. Bunların bir kısmında "el-gâzî fî sebîlil-lâh" (Buhârî, "Ta'bir", 12; Tirmizî, "Zekât", 18, "Da'avât", 5), bir kısmında yalnızca gazi şeklinde yer almaktadır (*Müsned*, I, 20, 53; Buhârî, "Hümus", 13). Hemen tamamında övülen gazilik mefhumunun Allah yolunda savaşan kimseler için kullanıldığı anlaşılmaktadır (kelimenin geçtiği hadisler için bk. Wensinck, *el-Mu'cem*, "gâz" md.). Hz. Peygamber'in şehitlik ve gaziliğin faziletleri hakkındaki sözleri gaziliğin değerini arttırmış ve "ölürsem şehid kalırsam gazi" düsturunun ortaya çıkmasına vesile olmuştur. İslâm fütuhatında bu prensibin birinci derecede rolü vardır.

İslâm ülkesinin düşman hücumuna uğraması halinde yapılan cihadın farz-ı ayin, uzaktaki düşman üzerine yapılan gazânın ise farz-ı kifâye olduğu, önceleri birincisinin "savunma", ikincisinin "sefer" mânasını ifade ettiği, dolayısıyla gazâ ve cihad kelimelerinin anlamları arasında farklılık bulunduğu, ancak zamanla bu farkın azaldığı ve özellikle Osmanlı döneminde bu iki kelimenin eş

anlamli olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır (Tekin, *TT*, XIX/109, s. 13 vd.). İslâmiyet'in yayılmasından sonra şehitlikle birlikte gazilik, neferden hükümdara kadar her savaşa katılanın almak istediği bir şeref unvanı olmuştur.

Din uğrunda savaşan her müslümanın sıfatı olan gazi dar anlamda, iktisadî zaruretler yüzünden ortaya çıkan büyük şehirlerdeki, hatta bazan ordudaki muayyen zümreler için de kullanılmıştır. Asya'nın geniş bozkırlarında hayvançılık geçinen, çoğunluğunu henüz İslâmiyet'i kabul etmemiş Türkler'in oluşturduğu göçebeler, çok sert geçen kış mevsimlerinde hayvanları telef olunca şehir ve kasabalara inerler ve şehirlilerden yardım isterlerdi. Şehirlinin cimri davranması üzerine de ihtiyaçları olan şeyleri zor kullanarak alırlardı. Zamanla şehirlerde artan refah göçebelere buralara çekmeye başlamış, saldırı ve yağmalamaların sayısı da artmıştır. Emevî idaresi buna çare olarak göçebelere karşı gönüllü birlikler oluşturmuştur. İlk İslâm kaynaklarında bu gönüllüler gazi diye adlandırılır. Emevî idarecileri bunların barınması için şehirlerin dışında "ribât" adı verilen kaleler, müstahkem mevkiiler inşa ettirmişlerdi. Gazilerin işi daha sonra şehirleri, kervanları korumanın yanı sıra gayri müslimleri (göçebelere) İslâm'a davet etmek olmuştur. Ribâtlardaki şeyh ve dervişler de bu işi gönüllü olarak üstlenmişlerdir. İşin ilginç yönü, hem gönüllü gazilerin çoğunun hem de göçebelere Türk olmasıydı. Ancak bu durum fazla sürmedi. Abbâsîler'in ilk yıllarından itibaren ribâtlarda ve şehirlerde gönüllü gaziler huzursuzluk kaynağı olmaya, göçebe gayri müslimleri takip etmek yerine meskün yerleri ve kervanları yağmalamaya başladılar (bk. AYYAR). Bu yüzden gazi kelimesi bir süre kötü bir anlam kazandı. Ancak daha sonraki yıllarda kelime tekrar eski mânasında kullanılmaya başlandı. Anadolu gazilerinin mânevî önderi olan Seyyid Battal'ın adı Türk edebiyatında bu unvanla birleşmiş ve onun adı etrafında âdeta bir edebî tür ortaya çıkmıştır (bk. BATTALNÂME). Battal Gazi Destanı Türk gaziliğinin ruhunu yansıtır. Anadolu gazilerinin cihada giderken bunun ve Ebû Müslim-i Horasânî'nin bayraklarını taşımaları, bu İslâm kahramanlarının hâtiralarını yaşatmaktan kaynaklanmıştır.

Selçuklu hânedanına adını veren Selçuk b. Dukak, gayri müslim Oğuzlar'la

yaptığı cihad sebebiyle el-Melikü'l-Gâzî unvanını almıştır (Beyhakî, s. 122). Gazneliler devrinde Hindistan'a yapılan seferlerde gaziler de önemli rol oynadılar. Sultan Mesud zamanında Sâlâr-ı Gâziyân Abdullah Kara Tegin gazilerin sevk ve idaresinden sorumluydu.

XI. yüzyılda Anadolu'ya yapılan Türk hücumlarına öncü olarak katılan gaziler, Alparslan'ın Bizanslılar'a karşı kazandığı Malazgirt zaferinden sonra Anadolu'nun fethinde etkili rol oynayan Emir Dânişmend, Emir Mengüçük, I. Süleyman Şah gazi unvanıyla birlikte anılırlar. Dolayısıyla Anadolu'nun fethine katılan emirlerin hepsi gazâ geleneğinin temsilcisi olmuşlardır. Selçuklu Devleti'nin Bizans ile sınırı olan bölgelerine yerleştirilenlerin "uç Türkler'i" diye anılan gaziler topluluğu olduğu belirtilir. Bunlarda gazilik babadan oğula geçen ocak hükmünde bir statü idi. Ancak oğulun evvelâ kendini iyi bir cengâver olarak ispatlaması gerekirdi. Âşık Paşa, alp eren (gazi) olabilmek için güçlü bir yürek, cesaret, pazi kuvveti, gayret, iyi bir at, özel bir elbise, yay, iyi bir kılıç ve süngü ile uygun bir arkadaşa sahip olunması gereğinden söz eder (bk. Köprülü, *İlk Muhasavvıflar*, s. 244).

Bazı kaynaklarda unvan olarak geçen "alp" kelimesi gazinin Türkçe karşılığı olarak kabul edilebilir. Türkler'in İslâmiyet'e girmesinden sonra bazan "alp gazi" biçiminde söylenen bu kelime, tasavvuf cereyanlarının tesiriyle "alp eren" şeklinde de kullanılmıştır. Gazneliler Devleti'nin kurucusu Alp Tegin, Selçuklu Devleti'nin ikinci hükümdarı Alp Arslan olduğu gibi Osman Bey'in dedesi Gündüz'ün unvanı da Alp idi (Karamânî Mehmed Paşa, s. 366). Osman Gazi'nin arkadaşları arasında hem Abdurrahman Gazi gibi "gazi", hem de Konur Alp gibi "alp" unvanlı kumandanlar bulunuyordu.

XIII. yüzyılda Moğol baskısı sonucunda başlayan göç dalgaları ile Anadolu'ya bazı derviş zümreleri de geldi. Dervişler gazilere mânevî destek ve heyecan veriyorlardı. Bu hareket, XIV. yüzyıl başlarında Anadolu beyliklerinin teşekkülüne kadar sürdü. Anadolu beyliklerinde gazilik geleneği devam etti. Fütüvvetin seyfi kolunu temsil eden Anadolu gazileri şehirlerden ziyade uçlarda yerleşmiş ve faaliyetlerini din uğrunda cihad etmek şeklinde duyurmuşlardı. XIV. yüzyıl kaynaklarında (bk. Emecen, *Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Armağanı*, s. 191) ve özellikle ilk Osmanlı tarihçilerinden Ah-

medî ve Âşıkpaşazâde'nin eserlerinde bu gazilerden ve gazâ ruhundan geniş olarak bahsedilmektedir. Eflâkî, Aydınoğlu Mehmed Bey'in Konya'daki Mevlevî şeyhi Sultan Veled tarafından törenle "gaziler sultanı" yapıldığını yazmaktadır (*Menâkıbü'l-Ârifin*, I, 485). Mehmed Bey'in halefi Umur Bey de gazi unvanıyla anılır. Gazilik anlayışının etkili şekilde yer aldığı, izahının yapılabildiği mânevî değeri üzerinde durulduğu Osmanlı sahasında mevcut en eski kaynak olan ve eserini bazan "gazavatnâme", bazan da "gaziler tarihi" olarak adlandıran Ahmedî'ye göre gazi, Allah'ın yeryüzünde şirki kaldırmak için kullandığı bir silâh ve hizmetkârdır, Allah'ın kılıcıdır, müminlerin hâmisidir; Allah yolunda ölürse şehiddir ve Allah katında ebediliğe ulaşır (*Dâstân ve Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osmân*, s. 6-8). P. Wittek'e göre Batı Anadolu'daki uç beylikleri gazi teşkilâtından doğmuştur. Hepsinin gayesini fethin teşkil ettiği bu beyliklerin başlangıçta en küçüğü olan Osmanlı Beyliği, coğrafi mevkii ve Bizans'a sınır komşusu olması dolayısıyla dâimî cihad halindeydi, buna bağlı olarak da gazâ ruhunu hep canlı tuttu. Bizans İmparatorluğu aleyhine kısa sürede büyüdü, güçlendi ve fetihlerini iyi organize edebilen tek devlet haline geldi. XV. yüzyıl kroniklerinde, Osmanlılar'ın Konya'daki Selçuklu Sultanlığı'na halef olacağına dair menkıbeye geniş yer verilmiştir. Bu menkıbeye göre son Selçuklu sultanı gazâ âlâmeti olarak Osman Gazi'ye sancak ve atlar göndermiştir. Yine tarihî geleneğe göre Osmanlı gazilerinin başlıca özelliği başlarına giydikleri ak börttür. Nitekim Âşıkpaşazâde Bursa fâtihi Orhan Bey'i, "Gazâ için ak bört geyüptür / Yüzü ak işi sağ Orhan Gazi / Ne giyse yaraşur Orhan Gazi / Âşık Paşa zamanında idi gâzî" mısralarıyla tavsif eder (*Tarih*, s. 43). Bunun oğlu Murad Hüdâvendigâr da Neşrî'ye göre Memlûk Sultanı Seyfeddin Berkuk tarafından aynı şekilde "sultânü'l-guzât ve'l-mücâhidîn" olarak anılmıştı (*Cihânnümâ*, I, 217).

Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında Anadolu'da gâziyân-ı Rûm'dan başka abdalân-ı Rûm, bâciyân-ı Rûm ve ahîyân-ı Rûm gibi Kalenderiyye tarikatına mensup fütüvvet teşkilâtları da vardı (Âşıkpaşazâde, s. 205). Anadolu'nun Türkleşmesinde ve fethinin tamamlanmasında bu dinî-askerî alp eren kuruluşlarının çok büyük rolü olmuştur.

Osman ve Orhan Bey zamanlarında fethedilen yerler bu hükümdarlar tara-

findan gazilere dirlik olarak verilmiştir. Fütüvvet geleneğinin devamından başka bir şey olmayan bu uygulama zamanla daha sistemli hale getirilmiş ve yüzyıllarca devletin toprak ve askerî teşkilâtının temelini teşkil etmiştir. Yıldırım Bayezid döneminde gazâ geleneğinin daha da canlandırıldığı söylenebilir. Onun uç bölgelerindeki gazi ailelerini ve beyleri kontrol altına almaya ve merkezi idareye bağlamaya çalışması bu anlayışın terkedildiği anlamına gelmez. Osmanlılar, XV. yüzyıl ortalarında nisbeten Anadolu'da birliği sağlayarak sınırlarını Fırat'a dayandırmışlar, XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde ise İslâm birliği idealini önemli ölçüde gerçekleştirmişlerdir. İstanbul'un fethinden sonra gazâ ruhu bizzat Fâtiha Sultan Mehmed'de (a.g.e., s. 160) ve Avrupa kıtasındaki sınır boylarında mevcut akıncı birliklerinde devam etmiştir. Öte yandan "i'lâ-yi kelimetullah" idealiyle ve anlayışının da özellikle XVI. yüzyılın ikinci yarısında kaynaklarda bolca işlendiği, hatta ferman ve hükümlerde de yer aldığı dikkati çekmektedir.

Osmanlılar'da bütün askerlere "guzât-ı İslâm" denilerek gazilik geleneği çeşitli şekillerde yüzyıllarca devam ettirilmiştir. Sipahiliğin babadan oğula geçmesi ve timar teşkilâtını oluşturan birime "kılıç" denilmesi tesadüfî bir adlandırma değildir (bk. TİMAR). Gazilik geleneğinin devamı yeniçeri teşkilâtında daha açık olarak görülür. Bektaşî tarikatıyla mânevî ilgisinden dolayı yeniçerilere "gâziyân-ı Hacı Bektâş-ı Velî" denirdi. Yeniçeri Ocağı âdeta gazi âdetlerinin sistemleştirilmesidir. Başlangıçta savaş esiri hıristiyan çocuklarının eğitilerek devlet hizmetine alınmaları, başlarına ak bört giydirilmesi hep bu gelenekten kaynaklanmıştır. Osmanlılar'da tahta çıkan padişaha umumiyetle bir tasavvuf büyüğü veya nakîbüleşraf, bazan da şeyhülislâm tarafından kılıç kuşatılması gazilik geleneğiyle açıklanabilir. Aynı şekilde zafer kazanan kumandana törenle gazi çelenği takılması da doğrudan bununla ilgili bir uygulamadır. Osmanlı padişahları da bizzat katıldıkları seferlerde kazandıkları başarılar sebebiyle bazı müelliflerce gazi unvanıyla anılmışlardır. Nitekim Peçuylu İbrâhim Kanûnî Sultan Süleyman'ı bu unvanla anar (*Tarih*, I, 18). Ancak daha sonra bizzat sefere çıkmasalar da kazanılan zaferler dolayısıyla bu unvanla anılanlar da vardır. Meselâ 1732'de Tebriz'in alınması üzerine I. Mahmud'a, 1769'da Rus ordularının Hotin'den püs-

kürtülmesi dolayısıyla III. Mustafa'ya gazi unvanı verilmişti. I. Abdülhamid ise Osmanlı-Avusturya-Rus savaşlarının ilk yıllarında elde edilen bazı askerî başarılarından dolayı 1788'de bir fetva ile gazi unvanını almış ve bu unvanın hutbelerde okunması için her tarafa ferman gönderilmişti (Emecen, *TD*, XXXIII [1982], s. 252). Bu anlayış daha sonra da devam etmiş, II. Abdülhamid Doksanüç Harbi'nden dolayı Şeyhülislâm Hayrullah Efendi'nin fetvasıyla gazi unvanını almış, tuğ-rasına ve devrinde basılan paralara bu unvanını koydurmuş, hutbelerde okunması için ferman çıkartmıştı. Aynı savaşta gösterdikleri kahramanlıklar dolayısıyla Plevne müdafii Osman Paşa ile Doğu Anadolu cephesi kumandanı Ahmed Muhtar Paşa'ya Sultan Abdülhamid tarafından gazi unvanı verilmiştir. Nihayet Sakarya Meydan Savaşı'ndan sonra 19 Eylül 1921 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Mustafa Kemal'e mareşal rütbesiyle birlikte gazi unvanı verilmesi de bu geleneğin bir devamıdır. Laikliğin ve soyadı kanununun kabulünden sonra bile gazi unvanının kullanımı devam etmiştir. Türkiye'de 1927'den beri her yıl düzenlenen Gazi Koşusu bu unvanla yapılmaktadır. Eski adı Gazi Eğitim Enstitüsü olan yüksek okul 1982 yılında Gazi Üniversitesi'ne dönüştürülmüştür. İstiklâl Savaşı'na katılarak İstiklâl madalyası alanlara "İstiklâl Savaşı gazisi" denmektedir. Aynı şekilde Kore ve Kıbrıs savaşlarına katılanlar da bu unvanla anılır.

Osmanlılar'da gazâ anlayışı ayrıca, Arap edebiyatındaki "megâzi" kitapları gibi "gazânâme" veya daha yaygın ifadesiyle "gazavatnâme" adı altında bir edebî türün ortaya çıkması ile de kendini gösterir. Gazâ ruhu ve gazilik Türk kültüründe derin izler bırakmış, gazi sadece unvan olarak değil isim olarak da kullanılırken bunun müennesi olan "gaziye" de kadınlara ad olarak verilmiştir. Halep Eyyübî hükümdarının kızının adı Gaziye Hatun'dur. Kırım Hanlığı'nda gazi sıfatı aynı zamanda ad haline gelmiştir. Meşhur Kırım Hanı Gazi Giray dışında hanlık makamına geçen iki Gazi Giray Han daha vardır. Anadolu'da bugün gazi adına özellikle Alevî kesiminde sıkça rastlanır. Öte yandan şehir için de bu unvanın kullanıldığı dikkati çeker. Antep halkının İstiklâl Savaşı'nda gösterdiği kahramanlık dolayısıyla bu şehrin adına gazi sıfatının eklendiği bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Hamza, *XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış «Satır-Arası» Kur'an Tercümesi* (haz. Ahmet Topaloğlu), İstanbul 1978, II, 223, 722; R. Dozy, *Supplément aux dictionnaires arabes*, Leiden 1881 — Beyrouth 1968, II, 212; *Türk Lugatı*, III, 577; Wensinck, *el-Mu'cem*, "gâz" md.; *Müsned*, I, 20, 53; Buhârî, "Cihâd", 38, "Ta'bir", 12, "Humus", 13; Müslim, "Cihâd", 135-136; Tirmizî, "Zekât", 18, "Da'avât", 5; Neşrî, *Cihânnümâ* (Unat), I, 5, 55, 215-217; Beyhakî, *Târîh* (Hüseynî), s. 122; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik*, III-IV, 176-177; Eflâkî, *Menâkıbü'l-ârifîn*, I, 158, 485, 506, 656, 662; II, 948-949; İbn Battûta, *Seyahatnâme*, I, 337, 355-356; Ahmedî, *Dâstân ve Tevârîh-i Mülûk-i Âl-i Osmân* (haz. Çiftçiçoğlu N. Atsız, *Osmanlı Tarihleri I* içinde), İstanbul 1925-49, s. 6-8, ayrıca bk. tür.yer.; Karamânî Mehmed Paşa, *Osmanlı Sultanları Tarihi* (a.e. içinde), s. 366; Aşıkpaşazâde, *Târîh*, s. 43, 160, 205, ayrıca bk. tür.yer.; *Gazavat-ı Sultân Murâd b. Mehemmed Hân* (nşr. Halil İnalıcık — Mevlüd Oğuz), Ankara 1978, s. 9, 24, 45-46, 54, 62; Peçuylu İbrâhim, *Târîh*, I, 18; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyât* (nşr. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, tür.yer.; Silâhdar, *Târîh*, II, 547-548; Enverî, *Düsturnâme*, tür.yer.; Köprülü, *İlk Mutasavvıflar* (İstanbul 1919), Ankara 1991, tür.yer.; a.mlf., *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu* (Ankara 1959), Ankara 1972, s. 138, 146-148, 152-153; P. Wittek, *The Rise of Ottoman Empire*, London 1938, tür.yer.; a.mlf., "Deux chapitres de l'histoire des turcs de Roum", *Byzantion*, XI, Bruxelles 1936, s. 285-319; Barthold, *İslâm Medeniyeti*, s. 208, 210, 239; a.mlf., *Türkistan*, s. 225; E. Werner, *Büyük Bir Devletin Doğuşu: Osmanlı Feodalizminin Oluşma Süreci* (trc. Orhan Esen — Yılmaz Öner), İstanbul 1986, I, 77, 113, 116 vd.; Osman Turan, *Selçuklular Hakkında Resmî Vesikalar*, Ankara 1988, s. 82-95; Abdülkadir Özcan, "Türklerde Gazâ Geleneği", *Ekrem Hakkı Ayverdi Hâtıra Kitabı*, İstanbul 1995, s. 362-368; a.mlf., "Ayyâr", *DİA*, IV, 296; Feridun M. Emecen, "Saruhanoğulları ve Mevlevilik", *Ekrem Hakkı Ayverdi Hâtıra Kitabı*, İstanbul 1995, s. 286-287; a.mlf., "Gazâya Dâir-XIV. Yüzyıl Kaynakları Arasında Bir Gezinti", *Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Armağanı*, Ankara 1995, s. 191-197; a.mlf., "Târîh-i Lebîbâ'ya Dâir", *TD*, XXXIII (1982), s. 252; Abdülbaki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İFM*, XI/1-4 (1949-50), s. 80 vd.; Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", a.e., s. 524 vd.; R. C. Jennings, "Some Thoughts on the Gazi-Thesis", *WZKM*, LXXVI (1986), s. 151-161; Şinasi Tekin, "XIV. Yüzyılda Yazılmış Gazilik Tarikası (Gaziliğin Yolları) Adlı Eski Bir Anadolu Türkçesi Metni ve Gazâ / Cihâd Kavramları Hakkında", *TUBA*, XIII (1989), s. 139 vd.; a.mlf., "Türk Dünyasında Gazâ ve Cihad Kavramları Üzerine Düşünceler", *TT*, XIX/109 (1993), s. 9-19; XIX/110 (1993), s. 73-80; Dihhudâ, *Lugatnâme*, XX, 41 vd.; "Gâzi", *İA*, IV, 733; Halil İnalıcık, "Türkler", a.e., XII/2, s. 287 vd.; I. Mélikoff, "Ghâzi", *EI*² (Fr.), II, 1068-1069; "Gazi", *TDEA*, III, 305; "Gazi", *ABR*, IX, 322-323.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

II. Mahmud devrinde basılan altın "gazi sikke" (İstanbul Arkeoloji Müzesi, Teşhir, nr. 1953)

GAZİ (غازی)

II. Mahmud zamanında basılan altın sikkelerden biri.

II. Mahmud'un tahta çıkışının 21. yılından (1244/1828) başlayarak sadece iki yıl darbedilmiş olup halk dilinde "hayriye" ve "sandıklı" olarak adlandırılmıştır. Sikkenin ön yüzünde ortada tuğra, etrafında "sultân-ı selâtin-i zamân", diğer yüzünde ortada "duribe fi Kostantiyye 1223", çevresinde "Gazi Mahmud Han" yazısı vardır. Bundan dolayı bu sikkeye "gazi altını" denilmiştir. İstanbul, Bağdat ve Mısır'da basılan sikkenin çifte, tek ve nisfiyeleri mevcuttur. "Edirne gazisi" ise Sultan Mahmud'un Edirne gezisi dolayısıyla İstanbul'da darbedilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İsmail Galib, *Takvîm-i Meskûkât-ı Osmâniyye*, İstanbul 1307, s. 374; Süleyman Südi, *Usûl-i Meskûkât-ı Osmâniyye ve Ecnebiyye*, İstanbul 1311, s. 74; Artuk, *İslâmî Sikkeler Kataloğu*, II, 680; Pakalın, III, 122.

İBRAHİM ARTUK

GAZİ, Seyfeddin (bk. SEYFEDDİN GAZİ).

GAZİ AHMED MUHTAR PAŞA (1839-1919)

Osmanlı Sadrazamı.

1 Kasım 1839'da Bursa'da doğdu. Babası Katırcıoğlu ailesinden Hacı Halil Ağa'dır. 1856 yılında Bursa Askerî İdadisi'ni, 1860'ta Harbiye Mektebi'ni birincilikle bitirerek teğmen oldu, bir yıl sonra da kurmay yüzbaşılığa yükseldi. İlk kıta hiz-